

הארץ

3. 11. 80

חמש כנגד חמישים

מאת נתן מישורי

קונצרט מחודש ליובל ה־75 של המלחין יוסף טל בבית אריאלה בתל אביב.

פאול לנדאו, עורך תוכנית מוסיק ליות בקול ישראל, יום את הקונצרט, וחטיבת המוסיקה של "קול ישראל", המועצה היזבונית לתרבות יד וסוכמריכספ לארועימחווה למלחין יוסף טל, במלאת לו 75 שנים, השבח ראוי לפאול לנדאו. התודה - לאלה ששמכו ולא לה שביצעו את הקונצרט הקאמרי היפה, שחמש היצירות שבו עמדו כנגד חמישים שנות יצירה.

המחזור "שירי שלווה" (1936) לים מאת פ. ורלו (שלווה), ג. היים (המשמרת האחרונה) ור. מרגנשטרן (תנומה) לקול ולפסנתר, המוקדמת שביצירות הערב, נכתב בארץ בהשפעת מות אמו של המלחין, הבכורה ערכה ב־1938 על ידי המרת הדה טורק, מורתה לשעבר של המורת גילה דיון, מבצעת השירים בערב זה. צער אישי, אך גם, ובעיקר, השלמה עם מציאות, שחייב אדם להחרת בה אך שאי אפשר לעדער עליה, נשקפו המוסיקה והביצוע של גילה דיון והפסנתר, אמנון סילבר (פנים חדשות בישראל).

כיוון ששתיים בלבד בחרו להלפו בין כתיבת היצירה ועלייתה לארץ של יוסף טל (גרניטל שבעבר), ליד פולין וחניך האקדמיה הממלכתית בברלין בפסנתר ובקומפוזיציה (1927-1931), אין פלא, שב"שירי שלווה" לא רק המילים אלא גם הצלילים הם עדיין "גרמניים", אך כבר ביצירה מוקדמת זו אתה מוצא את טל כשהוא צועד במחנה המוסיקלי האנטי־שמרני, אשר גל בכורה מציאת הוזהות שבין תקופה וצליליה.

בסיועה ליוולה סולו (1940), לא נעדרים קשרים עם צלילי אירופה, שהתרחקה בינתיים. פרק ה"טנגו" לא כתיב, אך השוני כבר קיים. אין זה המלוס של השירים, אולי בשל הקשר הכפול, והוויולן והמלחין, העד פרושו, ביצע יצירה זו בשעתו, ועתה ביצע אותה הוויולן גד לברטוב, שיפי צלילו הנוכחי, חומו ואושרו השופע מזכירים את גנינת פרושו.

שהיה מרוב - נותר רושם של זיקה כלשהי למלוס הפארטושי, בעל התפנית המלווית המזרחית; אולי בעל מוטיב טונאלי ליטורגי יהודי, שהתבלט כאן כמכוון או שלא כמכוון, למוס הידי, שטל ניצב פה על סיפו של דרום ישראל, טובל בו את עטו ונתרע. נראה, שכפונתו אינה מתירה לו לנצל חומר מוסיקלי, שאינו חלק גמור ממהותו האישית. נראה גם, שהוא חושש שמכאן קצרה הדרך לסגט מינטליות, ושאינו רוצה בהסתגרות כמעין גישו מוסיקלית־תרבותית. כוח קיומה של היצירה נשען על ערכים מוסיקליים כלל־עולמיים. על רעיונות הנאמרים בשפת העכשוו, ומתפתחים לצורות ברורות, שכמהם מוטבעים תויו צליל, מקטב וביטוי אישיים.

המקום ולא רק הזמן מתבטא בביצוע הפסנתר (1952). נכון, שהיא אומרת לא מפורש לנעים ולריקודי שבפולקלור הישראלי, למתוך ול־מצטלטל שבצלילי המזרח. אולם איש לא יכחיש את השפעת סגנון הגנינה המזרחי הטוקטי על נושא הפרק המסיים, ה"הוֹדוֹר". הקשר, שקושר עם הפרק השני, "נאסו אוספינאטו" עם אחת המלוודיות המסוריות ביותר ששכ תבו בישראל, עם הלחן של יהודה שרת למילות המשוררת רחל "הן רמה ברמי זורם", מעיד לטחט על נקודת הדרווח עמוקה עם המקום ועם הערב, גם את אופיו הכולל של הנוף הצלילי כביצועי שבאווני חסדו, היים תהי כביעות" בעבה, נשמע כלא־שדאלי, אגו מזהה היים כמשקת את זה של הנו יירשלים, שבה התיישב המלחין כ־15 שנה לפני כתיבת היצירה. רצוי לציין, שהמבצע אלן שטרנפלד, מאז והכליט כטוטה לפסנתר, שאותה ניצב כמיר מנות מלאה, צדידים דומנטיים ואימפר סינטיטיים.

אם הסונטה לפסנתר חגה עדיין, מבחינה צורנית, במעגל הגדול של ניו־יורקלאסיציזם - אחת התשובות הבולטות של המאה ה־20 והתפרקות הצורות הקלאסיות בשלהי הרומנטיקה - הרי שב"שירי שלווה" פסנתר" (1973) וב"ביציעת פסנתר" (1982), מצויים אנהגו והמוסיקה של טל בעולם חדש. יותר ממשהובר כאן בצורות רדשיח או רב־שיח בין רעיונות שונים, שאליהם קשור המלחין בקשר רגשי אישי עמוק, מרוכב כאן ב"נוף" כמובנו

הרחב ביותר - אנושי, טבעי ומל־אכותי, גשמי ורעיוני. הצלילים אינם משקפים פרטים, אלא מיכלולים. נקודת־הראות היא כביכול ממעוף הציפור או ממטוס, המשנה גובה ומהירות.

מרוכב כאן במיכלולים מורכבים, שאינם אלא חלקים בשלם המורכב פירכמה. זהו נסיון מחודש לתפיסת מהות החומר המוסיקלי וגורמי הטרני ספורמטיה שבו. בחינה מחודש של כוודיחיים ותנועת ההתגבשות הצורנית שברקמות מוסיקליות. משום־כן, השקטטורות של גובה צליל, גונים, ריגמיקה וחלוקות־זמן הם כאן בבחינת "נושאים".

כ"שלישייה" עורך יותר ב"רכייעי" של טל, העניקה המוסיקה המתקת תחושה שהכל נכון, שהיא מגלה למאזין דברים מעולם האמת. דומה, שקטבים מנוגדים כקלאסיקה ורומנטיקה, מגיה וריאליות, סובבים כאן בכדור אחד. תפיסה צורנית אובייקטיבית, התפעמות רגשית אישית וכוח הכישוף שבצלילים, מווגים כאן בידי אמן, ומקנים תחושת הישג של המוסיקה העכשווית בכלל.

הסגה אליהו שולמ, הצלן דורון טויסטר והפסנתרן אמנון סילבר (רוד) חדש ומוכשר של מבצעים, שביצעו את ה"שלישייה" וגם את ה"דביעייה", שם הצטרף אליהם הוויולן גד לברטוב, עשו מלאכה, שהעידה שאכן ניתן להפקר בידים יצירות חדשות וחשובות.

פאול לנדאו יפה בהר יופה ערב את התוכנית, שלא כסדר ברוטולוגי. אך לקורא ראוי להזכיר, שבמצאיאות אר חמש יצירות עומדות כנגד חמישים שנות היצירה של טל, אלא עשרות רבות של יצירות, וכיניח כאלה שמר עולם לא בוצעו בישראל אלא בחו"ל בלבד - האופרות "אשמראי" (1969), "הפיתוי" (1976) וכן "המגדל" (1984), שתבוצעו כבוליק בעוד כשנה. במיכ לול היצירות כולו, ובמעשי מעורבותו בחיי המוסיקה בישראל משך עשרות השנים, נפרטת רמתו של יצד, המעוגן במציאות המוסיקלית, התרברית, החברתית והפוליטית, והמגיב עליה בחרכו שלו, שיש בה העזה, תקיפה, יוזמה וגם רון, צער וכאב, בכל אלה, ראוי טל לשמש כסמל יפה לרמות האדם הישראלי.